

kölcsönösen kicserélhető azonosítások egyike, addig a jelkép egy belső és megismerhetetlen szubsztancia végleges és szükségszerű áttétele egy külső és látható formába, egy határozott és ellenálló tárgyba, amely nem az eszmék, hanem a tárgyak világát gyarapítja és nincsen más neve, mint az, amit visel.

F. C. WEISSKOPF: DAS HERZ — EIN SCHILD (Malik Verlag London 1937.)

A cseh és szlovák lírát páratlan teljességgel bemutató könyv bevezetőjéből idézzük a következőket:

Ha valamely nemzeti irodalom megértéséhez a történeti tények bizonyos ismerete szükséges, úgy elkerülhetetlen a történeti eseményekre és fejleményekre való visszapillantás, ha azzal a cseh és szlovák irodalommal akarunk megismerkedni, mely ugyanugy, mint a hozzátartozó nemzet, évszázados fénylő története után egy „történelem nélküli“ szakaszon ment keresztül. Az élettelenység oly' szakaszán, amelyben még a nyelv is kihalni látszott. Ennek a szakasznak a végétől alig 150 év mult el, kezdete pedig több, mint 300 évvel fekszik mögöttünk.

A fehérhegyi csata után (1620), amelyben a lázadó cseh rendek segéget a császáriak megsemmisítették, a Habsburgok és Róma, a császár és az Egyház, neki láttak a cseh korona országaiban a „rend és a nyugalom“ megteremtésének.

A cseh nemesség eltűnt; a testvérközösségeket, amelyekből a cseh humanizmus olyan virágai, mint *Chelcicky* és *Comenius* nyitottak, megsemmisítették vagy üldözték; az iskolák a jezsuiták hatalmába kerültek. A hóhér mögött császára, a véres Ferdinánd megbízásából *Pater Komias* vonult át a városokon s máglyára hordatott minden cseh könyvet. A különben is jórészt német patriciusok által lakott városok elnéptelenedtek. A paraszt, akinél a cseh nyelv végső menedékét találta, jobbaggyá lett. Az irodalom csak dalaiban élt tovább. A mélabús parasztdalokban, amelynek panaszai olykor lázadó dacba csapnak át a társadalmilag és nemzetileg idegen urak gyűlöletében.

1749-ben a bécsi kormány megszünteti a cseh udvari kancelláriát. Ezzel kidől a cseh állami önállóság utolsó emléke is, a nép rendeltetése. viszont az elmulás és elfeledés, De mégis eljön a fordulat. A Mária Terézia-féle alattvalói viszonylatok reformjának során (ezt a reformot Mária Terézia utóda, II. József egész a jobbaggyúság megszüntetéséig (1781) fokozta) az állami közegek közvetlen érintkezésbe kerültek a cseh paraszttömegekkel s ennek következtetéseképp' a kormány elrendelte, hogy Csehországban az alsó hivatalnoki állásokra „csehül beszélő és író egyének hozandók javaslatba“.

Mélyenszántó társadalmi folyamat az, mely a parasztfelszabadítást s ennek következményeként a cseh nyelvnek a nyilvános életbe való újbóli belépését magával hozta: a feudális rendszer a viharos átalakulásban lévő gazdálkodás kerékkötője: a most születő ipar „a szabadmunkások“ tömegét igényli s a felvilágosult abszolutizmus (az állam pénzügyeinek erősítése céljából) a jobbaggyúság megszüntetésével siet ezt az igényt kielégíteni. S ahogy a folyamat megkezdődött, úgy folytatódik is. Az új gazdálkodás, az új társadalom — a polgári — megszületése tárja föl a csehek betemetett nyelvi, irodalmi és nemzeti életének forrásait. 1754-ben nyitják meg az első ipari kiállítást Veltrusvban; ugyanebben az évben kezdődik meg Eisgrub-ban a jávorfa nedvéből a cukortermelés. Csehországban 1778-ban párolnak először gálic-olajat. 1781-ben kezdi meg működését az első porcellán gyár. 11 évvel később megszületik az üvegipar, ismét 10 évvel később Brünnben megindul az

első mechanikus orsó s 1832-ben — először az európai szárazföldön — megindulnak az első vonatok Csehországban és Felső-Ausztriában a Budweis-Linz-i vonalon. És a párhuzamos jelenségek: 1765-ben a prágai gimnáziumba bevezetik a cseh nyelv tanítását. 1775-ben a bécsi, 1791-ben pedig a prágai egyetem nyit tanszéket a cseh nyelv számára, 1792-ben megjelenik *Dobrovsky* (még német nyelven írt) könyve: *A cseh nyelv és irodalom története*. Mindezzel lefektetik az új cseh nyelv alapjait. Megkezdődik az u. n. cseh reneszansz. A nyelvújító Dobrovskyt követi a fordító *Jungmann*, aki megteremti az első német-cseh szótárt s a világirodalom nagyszámu alkotását fordítja le ujonnan életrekeltett anyanyelvére. Az első nagy nyelv és irodalomtudósokat követik az első nagy költők: *Kollar*, *Celakovsky*, *Mácha* és *Erben*. Erben és Mácha versei a nép ajkára kerültek s még a mai cseh lírának is szoros kapcsolata velük.

A nemzeti önállóságért folytatott harc, amely 1918-ban a saját állam berendezéséhez vezetett, a cseh és szlovák irodalomnak a fehérhegyi csata és a csehszlovák köztársaság kikiáltása közötti három évszázadára kitörölhetetlenül rányomta bélyegét. Ez a nemzeti szabadságért folytatott harc jobbágyok harca urak, később pedig parasztok, munkások és kispolgárok harca volt a nagybirtokosok, gyárosok és a császári bürokrácia ellen; a szegények harca a gazdagok, az elnyomottak harca az elnyomók ellen. Ez a magyarázata a nemzeti és társadalmi hang szoros összenövésének a cseh és szlovák nép művészetében. Ebből s a nagy huszita forradalomra való élő emlékezésből veszi a csehek és szlovákok irodalma azokat a vonásokat, amelyeket máig szakadatlan megújítással őriz. A szó legjobb értelmében vett népiesség ez, szabadságakarát és tiltakozó kiállás a társadalmi igazságtalanságok ellenében.

(Magyarok mellett) németek voltak azok, akik ellen a jobbágyok korában a parasztdalok, Sramek rebellis versei s Bezruc sziléziai bányszdalai fordultak. Volt azonban egy német is, *Johann Gottfried Herder*, aki a történelem nélküli nemzetek népkulturájára való rámutatásával Dobrovskynak, a cseh nyelv és irodalom feltámasztójának a döntő indítékot adta. Epp ma szükséges rámutatni arra, hogy az imperialista hajlamú 'Nagy-Németország' mellett van egy más németiség, amelyre ma is és a jövőben is Herder „békemeggondolásai“ érvényesek.

BERNHARD MENNE: KRUPP. DEUTSCHLANDS KANONENKÖNIGE
(Europa Verlag, Zürich)

Egy családi vagyon kóros felduzzadása, mint korunk Németországának történelme: Bernhard *Menne* könyvének (*Krupp. Deutschlands Kanonenkönige*. — Europa Vlg. Zürich) ennyi a summája, durva tanulsága. Amikor egyre jobban a fegyver jelenti a történelmet, nincs korszerűbb olvasmány, mint a német ágyufejedelmek históriája. A Krupp-dinasztia történetét már sokan megírták a fegyver megbízásából. Most történik először, hogy valaki a fegyver ellenében írja meg a kalmárvalóságot. A módszer szigorú objektivitás: „Csak, ami komoly és cáfolhatatlan forrásból származik, kapott itt helyet. A szerző, akiből teljesen hiányzik a regényírói készség, egy pillanatra sem ragadtatta el magát fantáziájától, helyette mindenütt a tények beszélnek“. És ezek a tények egyet beszélnek: patrotizmus álarcában a harácsoló tőke kimméletlenségét, gátat, akadályt nem ismerő törtetését. A Kruppok a harmincéves háború idején még csak Essen diktátorai voltak: az örökös polgármesteri dinasztia, akik azonban csak önmagukat látták. Házuk volt a váruk és ez a vár jelentette Essent: ez volt a városháza, levéltár és pénztár. A város, mint